

Solleröns kyrkbåtsfärder

JONAS HÅLL

Vattnet har haft en betydande roll som farled för samtliga invånare i hela Siljansbygden, inte minst för Solleröns. I egenskap av att vara en ö mitt i Siljan med ett omfattande fåbodbruk på fastlandet är det förstaeligt att bruket av båtar alltid varit högaktuellt för Solleröborna och det var inte förrän 1892 som det fanns en fast förbindelse mellan ön och fastlandet och som var tjänlig året om. Båtar har alltid brukats och därtill tillverkats på ön. Idag har vi andra sätt att färdas på och om en vill går det att leva ett fullgott liv på Sollerön eller annorstädes i Siljansbygden utan att någonsin greppa en åra. Innan det fanns anständiga vägar, broar, cyklar och så vidare var ett viktigt mål för alla av Solleröbornas båtfärder Mora kyrka. Med Jugen Jon Anderssons hjälp kunde Sollerön år 1775 bryta sig ut ur Mora socken och därmed bygga en egen kyrka. Innan dess åkte man om sön- och helgdagar hela vägen in till Mora. Kyrkan var såklart navet för utövandet av religiösa intressen men det var likväl en social träffpunkt.

Även efter det att Sollerön bildade en egen församling hände det att man i kyrkbåtar begav sig till den gamla moderkyrkan i Mora. Men allt som oftast hölls gudstjänsten i Sollerö kyrka varpå kyrkbåtarna tjänat ut sitt syfte. Kyrkbåtarna blev därför mindre viktiga och dess användande levde inte kvar i samma utsträckning som till exempel i Leksands socken. Håll Nils Mattssons uppteckningar till Uppsala

Foto: Håll Gustaf Nilsson www.solfoto.se

landsmålsarkiv (idag Dialekt- och folkminnesarkivet) från 1936 berättar att ingen under hans tid levande mindes hur Solleröns kyrkbåtar såg ut men att de liknade dem som fortfarande fanns bevarade i Mora. En stor del av de kyrkbåtar som förr användes på Siljan, av byar i samtliga socknar, tillverkades på ön (Sollerötillverkade kyrkbåtar såldes även på andra håll) varför det inte förefaller sig särskilt märkligt att de båtar som fanns kvar i Mora också liknade de som funnits på Sollerön. Abraham Hülphers beskrev 1762 Solleröns kyrkbåtar:

Båtar förfärdiga Sollerö-boerne, som de till stor del försälja i andra soknar. Kyrk-båtarne, som här brukas, woro långa och smala med 8 till 10 par årar, i botnen äro tappar, hwar igenom watnet utsläppes, då de dragas på land. Desse böro noga efterses, at de sitta fast.

Efter att kyrkbåtarnas syfte som just samfärdselfordon till kyrkan minskat användes de bland annat av beväringar som skulle göra värnplikt. De åkte då ner till Leksand och tog sig sedan vidare till Rommehed.

Innan Sollerön blev egen församling var överenskommelsen med pastoratet i Mora att var fjärde söndag skulle en präst komma till ön

för gudstjänst och det var Solleröborna som skulle se till att prästen kom till ön. Relationen mellan Sollerön och Mora var nog inte optimal, vilket kan förstås genom att prästerna i Mora ständigt bestred öbornas försök att bilda egen socken och förminskade deras klagomål över de komplicerade reseförhållandena. För att hämta prästen tog Solleröborna inte en fullt bemannad tioåring (det vill säga en båt som framförs med tio par åror) så att prästen fick en behaglig och stadig resa. Tvärtom fick denne en gång i månaden uppleva en något mer böljande färd i en mindre tvååring. Även om konsten att bygga ordentliga och stadiga båtar funnits länge på Sollerön var färderna till Mora kyrka ingen lätt sak. Ville det sig riktigt illa kunde vinden vara så hård att båtar förläste och att ta sig till kyrkan de gånger isen varken bar eller brast var ett stort problem.

Att någon skulle ha farit illa under båtferderna till Mora förnekades av dem som från Moras håll gjorde motstånd till att Sollerön skulle få bli en egen socken. I en skrivelse till kung Gustav III framhöll de istället att Solleröbor skulle ha drunknat när de åkt skridskor som ett resultat av ha druckit för mycket brännvin. Det ska ha inträffat att Solleröbor som på grund av svåra väderförhållanden inte rodde till kyrkan straffades för detta och sattes i »stocken« eller gavs böter (vilket straff som utdelades varierade såklart över tid). Detta utan hänsyn till att roddfärden kunde innebära livsfara. För att Solleröborna skulle sätta sig i båtarna hade prästerskapet i Mora hjälpredor som såg till att så skedde.

Även begravning skulle ske i Mora och man var tvungen att frakta liken i kyrkbåtarna. På 1300-talet härjade pesten i Norden och våra bygder var inte undantagna. Det berättas från Sollerön att den som blev angripen av pesten, vilket kunde uppdragas genom en svart fläck på handflatan, fick själv ta och knalla iväg till båtstaden på norra delen av ön. Detta så att den smittade på enklaste sätt skulle kunna fraktas till Mora för begravning.

Från övriga socknar runt Siljan finns uppgifter om att kyrkbåtarna egentligen ej omnämns som sådana utan istället kallats för sturbåtar. Dessa kontrasterades mot lissbåtarna som var mindre och roddes med färre antal årpar. På Sollerön har däremot begreppen existerat parallellt för att ange olika båttyper. Kyrkbåtarna var sådana vi känner

Sturbåten med Dunderull Anders. Foto: Anders Lejon, www.solfoto.se

till som kyrkbåtar; långsmala båtar, ofta med åtta till tolv årpar, för att frakta byborna till kyrkan om sön- och helgdagar i så stadig men snabb takt som möjligt. Vid tillverkning av en kyrkbåt togs dessutom hänsyn till dess estetiska gestalt. En *sturbåt* var på Sollerön däremot till för att vid *buföring* frakta kreatur till och från fastlandet. Sturbåten var kraftigare byggd med mindre hänsyn till det estetiska. Den roddes av två årpar och emellan roddarna spändes kreaturen fast. En *sturbåt* finns ännu bevarad i ett båthus i Gesunda. Denna har måtten $9,5 \times 2,7$ meter men de kunde vara av större storlek. På den båten som finns i Gesunda ska man ha kunnat lasta fyra hästar eller sex kor.

Hur ägarförhållandena kring kyrkbåtarna sett ut på Sollerön verkar det dessvärre inte finnas någon dokumenterad kunskap om. Det troliga är dock att det bildades båtlag där ett antal hushåll ingick vilka gemensamt ägde en båt. Så var fallet på andra håll runt Siljan. Från till exempel Nusnäs, finns relativt god dokumentation kring hur båtlagen var organiserade. Varje hushåll ägde en andel per person och när ett barn föddes på en gård skulle en ny andel köpas i båtlaget. När en son gifte sig skulle också en andel köpas till dennes hustru om hon

inte redan var delägare i båten. Ett hushåll på två personer ägde alltså två andelar medan ett hushåll på elva personer ägde elva andelar och så vidare, vilket innebar både större makt och större ansvar för ett hushåll med fler andelar. Möjligen har ett liknande system funnits på Sollerön.

Vid avfärden till Mora kyrka ska båtarna ha avgått från en båtstad som var belägen vid öns nordligaste punkt. Troligen byttes man av halvvägs, att ro hela vägen vore alltför tungt. Det berättas från andra byar att man tävlade båtarna emellan både på dit- och hemvägen vilket säkerligen skedde även mellan Solleröns båtar. Detta moment bidrar tillsammans med den moderna kapprodden till att skapa en kontinuitet mellan det samtida och det gamla bruket av kyrkbåtar på Siljan. År 1936 gick den första tävlingsrodden med kyrkbåtar av stapeln i Leksand. Sollerökyrkbåten »Jugen Jon« byggdes 1949. År 1950 deltog Sollerön med den nybyggda båten och redan året därpå vann Sollerön hela roddtävlingen.

Sofia Magdalena var drottningen som 1770-talets Solleröbor kunde tacka för att de av kung Gustav III blev beviljade att till slut bilda en egen församling och därmed inte behövde färdas i kyrkbåtar till Mora när det var dags för gudstjänst. Den nya församlingen fick till en början heta Sofia Magdalena församling efter drottningen och den kyrkbåt som byggdes 1979 till Solleröns damlag fick också ta hennes namn. Att två personer som haft en framträdande roll i att Solleröbornas behov av kyrkbåtar en gång i tiden avsevärt minskade också har fått ge namn åt de båtar som bragt framgångar för Solleröns räkning i den moderna kapprodden har en viss ton av ironi, men som ljuder lika starkt av värdighet. Även om kyrkbåtar för oss idag är en del av ett kulturarv, väl värt att föra vidare, var de för forna Solleröbor i första hand bruksföremål avsedda för den inte alltid okomplicerade färden till kyrkan.

Jonas Håll